

Review

**COSTA VÁZQUEZ,
Luís & LÓPEZ
SILVA, Inmaculada
(eds.)**

Santiago de Compostela:
Consello da Cultura Galega.
2019. 117 pp.
ISBN 978-84-17802-02-8

*Son de Galicia: os
coros galegos*

Elisa Serra Porteiro
University College Cork

O presente volume xorde como publicación irmá da exposición ‘Son de Galicia’, que puxo no punto de mira os coros galegos históricos co gallo dos seus centenarios, recentes ou inminentes. Comisariada por Miguel Anxo Seixas para o Consello da Cultura Galega, a súa inauguración na Coruña a finais de 2018 marcou os cen anos do Coral De Ruada; lembrou a fundación de Toxos e Froles (1914) e Cántigas da Terra (1916), e anticipou o aniversario de Cantigas e Agarimos (1921). Os estudos recollidos no libro cristalizan esta conmemoración conxunta, profundando no fenómeno que supuxo a actividade dos coros, nas súas afinidades, e na súa relevancia nun momento decisivo da historia galega contemporánea.

Explica no limiar Rosario Álvarez, presidenta do Consello da Cultura, que *Son de Galicia: os coros galegos* foi concibido como ‘catálogo’ da mostra, mais ‘axiña cobrou vida propia’ (7). Así, dásele unha dimensión de permanencia a un evento cultural que doutro xeito tería un impacto efémero e limitado ás memorias das persoas asistentes. Malia que a actividade dos coros teña sido popularmente unha faceta trivializada da produción cultural en galego e reducida ao folclorismo, revélanse aquí os coros como peza chave no artellamento cultural e ideolóxico de primeiros do século xx a través de seis achegas de notable rigor académico. Baixo a sólida coordinación de Inmaculada López Silva e Luís Costa Vázquez, cada unha das varias seccións afonda nunha faceta concreta, ora desde enfoques moi consolidados nos estudos galegos, como a investigación de arquivo, ora incorporando elementos multidisciplinares máis aló da historia literaria ou escénica, co detido exame de aspectos como a música ou o traxe.

COSTA VÁZQUEZ, Luís
& LÓPEZ SILVA,
Inmaculada (eds.)
Son de Galicia: os coros galegos
Elisa Serra Porteiro

O capítulo de Inmaculada López Silva, que funciona tacitamente como introdución, titúlase descritivamente 'A importancia histórica dos coros no contexto político-cultural'. A autora cuestiona polo miúdo os usos políticos do folclorismo, 'xamais [é] inocente' (11), e rastrea o fenómeno dos coros ata o século XIX, cunha valiosa contextualización no ámbito europeo en relación a influencias externas e proxectos como o de consolidar un 'teatro da arte galego' dos círculos de Nós. Esta ollada alén do contexto galego e o coñecemento do panorama europeo son características da xa longa traxectoria de López Silva, e veñen á mente aquí os seus traballos sobre o Centro Dramático Galego, tanto breves como monográficos. A través dunha crítica temperada mais non tímida, sométense a escrutinio visións moi arraigadas en canto á función identitaria da produción cultural e escúlcase nos debates estéticos e político-ideolóxicos do momento, nocións claramente entretecidas.

En 'Os coros galegos históricos. A música dun tempo', Luís Costa Vázquez explora o lugar da música no proceso de construción dunha identidade diferencial á luz dos postulados ideolóxicos dos coros, con especial atención ao 'conflicto cultural de clase que os coros galegos tiveron que afrontar' (25) no proceso de representación do mundo rural para un público urbano, con todas as problemáticas que isto pode xerar. Esta sección está imbricada coa de López Silva, presentando tamén unha interpretación crítica de como a identidade galega estaba a ser concibida nun momento histórico. Costa Vázquez analiza as manifestacións musicais como plasmación dun choque ideolóxico e conceptual no seo do nacionalismo. Os xuízos éticos e estéticos aos que os Irmandiños e nacionalistas someteron os coros interprétanse como un desexo de instrumentalizalos e un recoñecemento do seu potencial impacto. Non cabe dúbida que varias das ideas expostas aquí continúan a ter vixencia. Concretamente, a cuestión da simbolización de lugares ou actividades 'desde o imaxinario da galegitude' (30), un concepto aplicable á produción cultural en galego e necesitado de debate un século máis tarde. O autor problematiza o folclorismo, ao que atribúe a supervivencia dos coros no período franquista. Quizais por centrarse na música, omite un recoñecemento ao papel angular dos coros na reactivación teatral nos anos 50 e 60, algo si apuntado por Laura Tato Fontaiña na sección seguinte.

O fondo coñecemento de Tato Fontaiña sobre a historia do teatro galego faise evidente no terceiro capítulo, 'Os coros e o teatro', no grao de detalle na contextualización e na sensibilidade a factores múltiples á hora de cartografar a transcendencia desta actividade escénica. Unha das ideas que destaca é a atención ao impacto das actitudes dos axentes ligados aos coros na conformación do panorama escénico, nomeadamente a reticencia dos actores (e sobre todo das actrices) a representar teatro en galego que fixo de monólogos e diálogos formas predominantes (49), ou a publicación como determinante para accesibilidade dos textos por parte de amadores. Tato apunta así mesmo áreas pendentes de maior atención por parte do colectivo investigador, como o labor de Eduardo Sánchez Miño, fundador da Escola Rexional de Declamación da Coruña (46). A autora deixa constancia tamén dos subsidios aos coros por parte do réxime franquista, aínda 'nos anos da máis absoluta miseria' (57) e das 'manipulacións' para superar a censura, representando como anónimas obras de autores represaliados, aínda que sempre aténdose ás 'regras de xogo da ditadura' (57). Por outra banda, tamén recolle Tato o lugar dos coros na recuperación dramática nos anos 50, da man, por exemplo, de Rodolfo López Veiga e da súa *Antígona* de Anouilh (60-61) con Cantigas e Agarimos.

COSTA VÁZQUEZ, LUÍS
& LÓPEZ SILVA,
Inmaculada (eds.)
Son de Galicia: os coros galegos
Elisa Serra Porteiro

Entre as varias contribucións salientables de Emilio Xosé Ínsua en 'Os coros galegos e as Irmandades da Fala' están o cuestionamento de supostos de homoxeneidade no seo das Irmandades e a atención a un aspecto menos coñecido quizais da actividade coral: as relacións creativas —a cabalo das conexións políticas— con Cataluña. A función sociolingüística dos coros é descrita como 'antídoto' contra a caricaturización do galego e os seus falantes habituais. Segundo a lectura de Ínsua, a través das representacións escénicas, a lingua galega convertíase 'aos ollos do seu público habitual, esencialmente urbano e vilego [...] nun medio de expresión digno e prestixiado' (69). En canto ás consideracións escénicas, dáse aquí conta do lugar dos coros nos debates verbo da creación teatral e da diversidade nos seus repertorios, se non sempre temática, si formal (76). Aínda que con algúns tópicos na expresión, como o da 'longa e abafante noite de pedra' (78), a presentación das ideas está ben artellada e pon atención nos matices.

En 'Música e coros galegos na emigración. O caso de Bos Aires (1880-1960)', a actividade dos coros examínase no contexto do asociacionismo emigrante como 'mostra da evolución dos sentimentos de identidade, das estratexias das elites inmigrantes' (83) e dos contactos coa cultura de recepción, así como con outras comunidades de inmigrantes. Ambos os dous autores, Núñez Seixas e Ruy Farías, teñen producido lúcidas descrições do contexto emigrante en traballos individuais previos, e a presente achega confirma a súa habilidade para debuxar retratos matizados dos procesos de reafirmación identitaria na Arxentina. Aquí, poñen especial atención no 'proceso de regaleguización' (97) e na politización da actividade escénica e musical, ilustrando a súa análise con datos cuantitativos da presenza de 'símbolos formais (himno español, himnos republicanos ou himno arxentino' (94) durante os anos vinte e trinta.

Pecha o volume a sección 'O traxe galego dos primeiros coros', onde Belén Sáenz-Chas Díaz analiza o proceso de recreación da indumentaria rural tradicional, 'no que a roupa, descontextualizada do ámbito rural ao que pertencía, adquire unha nova dimensión, un novo significado: o da tradición e a identidade' (106). Ademais das descrições polo miúdo dos diferentes elementos do traxe, que se conectan con fontes literarias e etnográficas decimonónicas, Sáenz-Chas pon de relevo as dimensións de clase e, moi especialmente, de xénero nas convencións que rodean o traxe, desde a acción de 'vestir de galega' (106) ata a 'alarmante' prolongación dos roles de xénero na actualidade, no que 'elas son as portadoras da roupa cargada de agremáns bordados que é a que *loce* no escenario. Mentres, os homes, liberados da carga de quilos de roupa e do papel subordinado que a elas se lles asigna, son os que *se locen* no escenario' (116). A autora propón así unha reflexión arredor da cultura material que parte do histórico-etnográfico pero chega ata o presente.

Aínda que os capítulos sexan tamén coherentes de xeito independente, o cal facilita a consulta, hai numerosos puntos de intersección, nalgúns casos sinalados polos propios autores co que poderíamos describir como franqueza deíctica, deixando absolutamente claro que estamos perante un conxunto de partes, non fragmentos. A maridaxe de investigación académica sólida e accesibilidade, tanto na estrutura como no estilo e nas referencias a aspectos máis teóricos, é un dos puntos fortes do traballo. Incluso a convención bibliográfica aplicada facilita a lectura a un público non especializado, e a inclusión de documentos gráficos en cada unha das seccións engade atractivo tanto a curiosos como a académicos, ao poñer de relevo a investigación de arquivo. Será este un libro de referencia para

COSTA VÁZQUEZ, Luís
& LÓPEZ SILVA,
Inmaculada (eds.)
Son de Galicia: os coros galegos
Elisa Serra Porteiro

o estudo das artes escénicas ou da historia cultural e tamén un exemplo de como facer efectiva a visibilización do efémero. *Son de Galicia: os coros galegos* é un certo agasallo. Literalmente, xa que a publicación está dispoñible gratuitamente no sitio web do Consello da Cultura Galega.

Obras citadas

FARÍAS, Ruy. 2011. 'Aspectos de la identidad gallega en Buenos Aires (1900-1960)', *Madrygal* 14: 59-69.

LÓPEZ SILVA, Inma, 2004. 'Centro Dramático Galego: Coma o gas, a auga ou a electricidade', *Grial* 162: 116-123.

___, 2015. *Resistir no escenario: Cara a unha historia institucional do teatro galego*. (Santiago de Compostela: USC).

NÚÑEZ SEIXAS, Xosé Manoel, 2001. 'De Breogán a Pardo de Cela, pasando por América: Notas sobre la imaginación del nacionalismo gallego', *Historia Social* 40: 53-78.